

# Guibert van Nogent en Norbert van Gennepe

## 1. DE DATERING VAN GUIBERTS *TROPOLOGIAE*

Vanuit de kennis van de levensloop van Norbert van Gennepe, lijkt het mogelijk wat meer zekerheid te brengen in de datering van het werk van Guibert van Nogent, *Tropologiae in Osee, Lamentationes Jeremiae et Amos*, dat aan Norbert werd opgedragen<sup>1)</sup>.

Dit werk bleef bewaard in een *princeps*-handschrift, dat door de auteur werd gedictieerd en gedeeltelijk eigenhandig verbeterd<sup>2)</sup>. Het maakt deel uit van een breder werk van Guibert, het *Commentarium in XII prophetas minores*, dat volledig in twee handschriften uit het begin der 13de eeuw voorkomt, doch nooit integraal werd uitgegeven<sup>3)</sup>.

Meermaals werd het opstellen van deze tekst geplaatst omstreeks 1108<sup>4)</sup> of omstreeks 1114<sup>5)</sup>, doch overtuigende argumenten konden voor geen van beide dateringen worden aangevoerd. Enig argument was in feite dat men in Guiberts *De vita sua* meende een zinspeling te vinden op de *Tropologiae*<sup>6)</sup>. Dit trouwens ten onrechte, want de profeten Amos en Osee en de *Lamentationes Jeremiae* worden daarin niet vermeld. Guibert spreekt daar enkel over zijn moraliserende methode (*tropologia*), die hij meer gebruikte dan de allegorische<sup>7)</sup>.

<sup>1)</sup> Uitg. L. D'ACHERY, *Venerabilis Guiberti ... opera omnia*, Parijs, 1651, blz. 182-263, en daaruit bij J.P. MIGNE, *Patrologia Latina*, 156, kol. 337-488.

<sup>2)</sup> M.-C. GARAND, *Le scriptorium de Guibert de Nogent*, in *Scriptorium*, 1977, XXXI, blz. 4 en 28.

<sup>3)</sup> *Ibidem*, blz. 4, noot 4. Zie ook E.-R. LABANDE, *Guibert de Nogent. Autobiographie*, Parijs, 1981, blz. XIII, noot 1. Uitgegeven werden drie boeken over Osee, één over Amos en één over de *Lamentationes Jeremiae*, dus vijf boeken met de proloog.

<sup>4)</sup> Aldus B. SMALLEY, *William of Middleton and Guibert of Nogent*, in *Recherches de théologie ancienne et médiévale*, 1949, XVI, blz. 288, hoewel op blz. 287 wordt gezegd dat de datum onzeker is.

<sup>5)</sup> Aldus K. GUTH, *Guibert von Nogent und die Kritik an der Reliquienverehrung*, Ottobeuren, 1970, blz. 60. Ook hij oordeelde de datering onzeker, zie blz. 61, noot 149.

<sup>6)</sup> Volgens G. BOURGIN, *Guibert de Nogent. Histoire de sa vie (1053-1124)*, Parijs, 1907, blz. XLIX, werd het *De vita sua* geschreven in 1114-1117, doch J.F. Benton en E.-R. LABANDE, *o.c.*, blz. XVI, deden opmerken dat bisschop Gaufried van Auxerre († 8 nov. 1115) in dit werk nog als levend wordt vermeld, zodat de datering kan beperkt worden tot 1114 - 8 nov. 1115.

<sup>7)</sup> G. BOURGIN, *o.c.*, vermeldde in zijn inhoudstafel, blz. LIX, dat Guibert in boek I, hoofdstuk XVII, zijn *Tropologiae* citeerde. De tekst, *Ibidem*, blz. 69, zegt enkel: «In quorum plurimis (libris) tropologiam, in paucis allegoriam secutus, ...».

Aangezien echter de opdracht aan Norbert is gericht, kan men stellen dat deze brief tussen 1120 en 1125 moet zijn geschreven, omdat Guibert slechts in deze periode Norbert kon leren kennen als een naaste buur. Nogent<sup>8)</sup> en Prémontré<sup>9)</sup> liggen immers op minder dan tien km van elkaar.

Nu zijn er wel biografen van Norbert, die, wellicht ten onrechte en in ieder geval zonder overtuigende argumenten, menen dat Norbert in zijn jeugd in Frankrijk zou hebben gestudeerd<sup>10)</sup>. Zelfs indien dat het geval was, dan zou die studieperiode vóór zijn zgn. bekering vallen en kon Guibert hem niet aanspreken als een wijs man en een meester in het geestelijk leven.

Bovendien vermeldt Guibert uitdrukkelijk het succes van Norbert en zijn volgelingen<sup>11)</sup>, waarmee hij hoogstwaarschijnlijk niet Norberts resultaten als rondtrekkend prediker bedoelde, maar wel zijn stichting te Prémontré<sup>12)</sup>. Daar kon men wellicht ten vroegste van succes spreken na het afleggen der geloften op Kerstdag 1121<sup>13)</sup>. Anderzijds heeft Norbert in november-december 1125 Prémontré verlaten en is daar begin 1126 slechts even teruggekeerd<sup>14)</sup>, zodat de brief aan hem gericht tussen 1122 en 1125 moet worden geplaatst<sup>15)</sup>.

<sup>8)</sup> Vroeger Nogent-sous-Coucy, benediktijnerklooster, gesticht in 1076 door Alberik I, heer van Coucy, nu gemeente Auffrique-et-Nogent, kant. Coucy-le-Château-Auffrique, arr. Laon, dep. Aisne.

<sup>9)</sup> Gem. Anizy-le-Château, arr. Laon.

<sup>10)</sup> Uiteraard vooral Franse auteurs, tot en met F. PETIT, *Norbert et l'origine des Prémontrés*, Parijs, 1981, blz. 21. Voor de bewering van N. BACKMUND, *Die mittelalterliche Geschichtsschreiber des Prämonstratenserordens*, Averbode, 1972, blz. 218 en 259, dat Norbert in 1115 in Frankrijk zou hebben gepredikt, ontbreekt elk bewijs. Zelfs indien men aanneemt dat de *Annales S. Pauli Virdunenses*, MGH., SS., XVI, blz. 501, hun vermelding «1115 ... Norbertus predicavit» juist hebben gedateerd, dan wordt daarmee geenszins gezegd dat dit in Frankrijk gebeurde. In dat jaar begon Norbert inderdaad te prediken, maar dan te Xanten. Ook G. van den Elsen, *Kritische Untersuchung über die Lebensbeschreibungen des heiligen Norbert*, in *Geschichtsblätter für Stadt und Land Magdeburg*, 1886, XXI, blz. 340, nam aan dat Norbert enkele maanden in 1115 of 1116 naar Laon zou zijn gegaan.

<sup>11)</sup> L. D'ACHERY, *Opera omnia*, Parijs, 1651, blz. 182: «..., prosperis sui suorumque gaudere successibus».

<sup>12)</sup> Het *suorumque* wijst daarop want er is geen bewijs dat Norberts volgelingen ooit hebben gepredikt vóór het optreden te Antwerpen in 1124, zie *Vita A*, MGH., SS., XII, blz. 691; *Vita B*, A.A. SS., dl. 1 juni. blz. 831 D.

<sup>13)</sup> *Vita A*, blz. 683; *Vita B*, blz. 823 D.

<sup>14)</sup> W.M. GRAUWEN, *Norbertus, aartsbisschop van Maagdenburg, 1126-1134*, Brussel, 1978, blz. 673.

<sup>15)</sup> Dit was ook reeds de mening van C.D. FERGUSON, *The emergence of medieval autobiography. Guibert of Nogent, Peter Abelard and Giraldus Cambrensis as alienated*

Nu is het wel zo dat een werk jaren na het opstellen een opdracht kon meekrijgen, zo b.v. het *De divinis officiis* van Rupert van Deutz, dat in 1110-1112 werd opgesteld<sup>16)</sup> en toch pas in 1126 werd voorzien van een opdracht aan Kuno van Siegburg, die bisschop van Regensburg was geworden<sup>17)</sup>. Op het eerste gezicht zou men dus kunnen vasthouden aan de data 1108 of 1114 voor het opstellen van het kommentaar en 1122-1125 voor het opstellen van de opdracht aan Norbert. De inhoud van de brief maakt echter deze oplossing zo goed als onmogelijk. Guibert vraagt immers aan Norbert zijn werk na te lezen en te verbeteren<sup>18)</sup>. Zulk verzoek kan men zich best indenken vanuit een zekere vrees voor het onthaal dat het werk bij het publiek zal vinden, doch men kan zich moeilijk voorstellen dat een auteur zulks tien jaar na de publikatie zou vragen. Bovendien gaat het niet om één enkele brief die voor of na de tekst werd toegevoegd; Guibert richt zich driemaal tot Norbert, nl. in zijn proloog op het hele werk, in een inleiding op de *tropologiae* van de profeet Amos en in een langere brief als epiloog na het vijfde en laatste boek van de *tropologiae* van de *Lamentationes Jeremiae*.

De voornaamste reden echter om dit werk van Guibert later te dateren dan tot op heden vaak gebeurde, is het feit dat de auteur zelf eveneens in zijn opdrachtbrief aan Norbert meedeelt dat zijn ogen verzwakken en dat hij zelf niet meer schrijven kan doch enkel dicteren<sup>19)</sup>. Deze uitspraak werd door alle geleerden opgemerkt, maar sommigen gingen daaruit ten

*autobiographers*, New York, 1969, blz. 130 (c. 1121-1126) en van J.F. BENTON, *Self and Society in Medieval France. The Memoirs of Abbot Guibert of Nogent (1064? - c. 1125)*, New York, 1970, blz. 238, waar hij 1121-1126 als data aangeeft. Gezien de kortheid van het verblijf van Norbert te Prémontré in 1126, mag dat jaar nog worden geschrapt. Ook M.-C. GARAND, *Le scriptorium de Guibert de Nogent*, in *Scriptorium*, 1977, XXXI, blz. 5, geeft als datering «rédigé peu avant 1124», in de mening dat Guibert in 1124 is gestorven, doch dat is helemaal niet zeker. Zij beschouwt het werk terecht als geschreven aan Guiberts levenseinde, ook op paleografische gronden.

<sup>16)</sup> De datering varieert enigszins bij de auteurs, maar valt toch steeds tussen 1110-1112. Dikwijls wordt het jaar 1111 genoemd. Grondslag voor de datering is een uitdrukking in de tekst zelf («Sed ecce, dum haec scripsimus»), die wijst op Paaszaterdag 1111, zie H. SILVESTRE, *La répartition des citations nominatives des Pères dans l'œuvre de Rupert de Deutz*, in *Mélanges ... Hildebrand Bascour*, Leuven, 1980, blz. 272, noot 3.

<sup>17)</sup> H. SILVESTRE, *Le retable de l'Agneau mystique et Rupert de Deutz*, in *Revue bénédictine*, 1978, LXXXVIII, nr. 3-4, blz. 283, noot 1.

<sup>18)</sup> L. D'ACHERY, o.c., blz. 224; *P.L.*, 156, kol. 416.

<sup>19)</sup> L. D'ACHERY, o.c., blz. 182; *P.L.*, 156, kol. 340: «... oculorum meorum undecunque obtuderam, unde ad hoc mea immoderantia me redegit, ut exceptore adhibito, quod mihi nunquam moris fuerat, sola memoria, sola voce, sine manu, sine oculis praesens opusculum cogeret explicari».

onrechte besluiten dat Guibert in 1108 reeds ziek was<sup>20</sup>). Aangezien er geen groot tijdsverschil kan geweest zijn tussen het opstellen van de opdracht aan Norbert en het opstellen van het kommentaar, ligt het voor de hand aan te nemen dat Guibert dit werk inderdaad gedurende zijn laatste levensjaren heeft geschreven. E.-R. Labande heeft dan ook ongetwijfeld gelijk te stellen dat Guiberts ogen stilaan begonnen te verzwakken omstreeks 1120<sup>21</sup>).

Toch blijven zowel Guiberts geboortedatum als zijn sterfdatum omstreden en onzeker. Vroeger werd vrij algemeen zijn geboortedatum in 1053 geplaatst<sup>22</sup>), J.F. Benton vermoedde 1064<sup>23</sup>), en E.-R. Labande koos voor Paaszaterdag, 15 april 1055<sup>24</sup>). Guibert beschrijft de barensweeën van zijn moeder op een Paaszaterdag, maar dat zijn geboorte ook omstreeks midden april zou zijn voorgevallen, is reeds een interpretatie van de historici. Zijn sterfdatum werd dikwijls in 1124 geplaatst<sup>25</sup>), soms zelfs op 1 augustus 1124<sup>26</sup>). Anderen meenden 1121<sup>27</sup>), 1122<sup>28</sup>) of 1121-1124<sup>29</sup>). Het feit dat Guibert in 1121 een testament schreef<sup>30</sup>), is uiteraard geen bewijs dat hij hetzelfde jaar reeds zou zijn gestorven<sup>31</sup>).

<sup>20</sup>) B. SMALLEY, *William of Middleton* ..., blz. 288. Ook K. GUTH, *o.c.*, blz. 61, noot 149, zegt dat Guibert in zijn ouderdom dit werk schreef, maar houdt toch vast aan de datum 1114.

<sup>21</sup>) *Guibert de Nogent. Autobiographie*, blz. XI.

<sup>22</sup>) G. BOURGIN, *Guibert de Nogent. Histoire de sa vie (1053-1124)*, Parijs, 1907, blz. I; M. MANITIUS, *Geschichte der Lateinischen Literatur des Mittelalters*, dl. III, München, 1931, blz. 416; E. VALVEKENS, *Norbert van Gennepe*, Brugge, 1943, blz. 131, noot 17; L. OTT, art. *Guibert v. Nogent*, in *Lexikon für Theologie und Kirche*, dl. IV, Freiburg i.Br., 1960, kol. 1266; J. CHAURAND, *La conception de l'histoire de Guibert de Nogent (1053-1124)*, in *Cahiers de civilisation médiévale*, 1965, VIII, blz. 381-395.

<sup>23</sup>) *Self and Society in Medieval France. The Memoirs of Abbot Guibert of Nogent (1064? - c. 1125)*, uitg. J.F. BENTON, New York, 1970.

<sup>24</sup>) *Guibert de Nogent. Autobiographie*, uitg. E.-R. LABANDE, Parijs, 1981, blz. IX en 18.

<sup>25</sup>) B.v. J. GEISELMANN, in *Theologisches Quartalschrift*, 1929, CX, blz. 66; L. OTT, art. *Guibert v. Nogent*, in *Lexikon für Theologie und Kirche*, dl. IV, Freiburg i.Br., 1960, kol. 1266; K. GUTH, *Guibert von Nogent und die hochmittelalterliche Kritik an der Reliquienverehrung*, Augsburg, 1970, blz. 50 (wohl um 1124). Zie ook noot 22.

<sup>26</sup>) E. VALVEKENS, *o.c.*, blz. 131, noot 17.

<sup>27</sup>) M. MANITIUS, *Geschichte* ..., dl. III, München, 1931, blz. 416.

<sup>28</sup>) P. LEHMANN, *Die Vielgestalt des zwölften Jahrhunderts*, in *Historische Zeitschrift*, 1954, 178, blz. 234.

<sup>29</sup>) B. SMALLEY, *William of Middleton* ..., blz. 287, met verwijzing naar G. BOURGIN, *o.c.*, blz. XV.

<sup>30</sup>) Uitg. L. D'ACHERY, *Opera omnia*, Parijs, 1651, blz. 627, met verbeteringen in E.-R. LABANDE, *o.c.*, blz. XI en noot I.

<sup>31</sup>) In een originele koningsoorkonde van 1121, na 3 augustus, treedt een abt Guibert te Laon als getuige op samen met Bartholomeus van Laon en Thomas van Marle, aldus de *Annales de la vie de Louis VI*, uitg. A. LUCHAIRE, Parijs, 1890, blz. 142-143, nr. 309. Deze

Zijn opvolger als abt van Nogent, Andreas, komt pas voor in 1129<sup>32</sup>). E.-R. Labande meent te mogen stellen dat Guibert waarschijnlijk overleden was in 1125<sup>33</sup>), doch volgens de tot op heden aangehaalde argumenten kan men zijn sterfdatum niet nauwkeuriger bepalen dan tussen 3 augustus 1121 en 1129.

Het zal dus moeilijk zijn te weten te komen op welke leeftijd Guibert de *Tropologiae* heeft geschreven. Met als geboortedatum 1055 zou hij op dat ogenblik (1121-1125) tussen 66 en 70 jaar oud zijn geweest, terwijl Norbert toen tussen 36 en 45 was<sup>34</sup>). Dit leeftijdsverschil blijkt echter niet uit Guiberts uitdrukkingen. Er ligt geen neerbuigendheid in Guiberts houding, hoewel hij zich ook niet de mindere van Norbert voelt.

## 2. HET GETUIGENIS VAN GUIBERT OVER NORBERT

Het feit alleen al dat Guibert een werk aan Norbert opdroeg en hem bovendien vroeg het te verbeteren en naar eigen goeddunken erin te schrappen of toe te voegen<sup>35</sup>), is een bewijs voor de hoge achting die hij hem toedroeg<sup>36</sup>). De superlatieven aan het adres van Norbert zijn bijzonder vriendelijk, zelfs indien men rekening houdt met de gemeenplaatsen die in de twaalfde-eeuwse briefstijl plegen voor te komen. Nochtans kan men Guibert zeker geen vleier noemen, eerder het tegendeel. Zijn oordeel is vaak bijzonder scherp en negatief<sup>37</sup>). Over Norbert echter heeft hij niets dan lof. Onpartijdig kan men hem evenwel

oorkonde werd tot op heden niet in de discussie betrokken, hoewel de vermelde abt Guibert meer dan waarschijnlijk die van Nogent is. In de uitgave van J. TARDIF, *Monuments historiques. Cartons des rois*, Parijs, 1866, blz. 214, nr. 380, worden echter geen getuigen vermeld, wat trouwens door A. Luchaire in zijn regest werd aangestipt.

<sup>32</sup>) Cartularium van Prémontré, SOISSONS, *Bibl. municipale*, hs. 7, fol. 97 v.; uitg. L. D'ACHERY, o.c., blz. 627 en J.P. MIGNE, *P.L.*, 156, kol. 1127. Zie J.F. BENTON, *Self and Society* ..., blz. 239.

<sup>33</sup>) *Guibert de Nogent. Autobiographie*, blz. XI.

<sup>34</sup>) Gerekend met een geboortedatum van 1080-1085, die voor Norbert evenmin scherper te stellen is, zie W.M. GRAUWEN, *Norbertus* ..., blz. 33.

<sup>35</sup>) L. D'ACHERY, blz. 224; *P.L.*, 156, kol. 416: «... totius summam corrigendae nostrae orationis imponimus, ut secure dilates aut minuas si quid plus aequo minusve dixisse tuo iudicio reperiri poterimus».

<sup>36</sup>) Guibert droeg zijn werken o.m. op aan Bartholomeus van Laon, aan abt Siegfried van Sint-Vincentius te Laon, aan Norbert, maar ook aan bisschop Galdricus van Laon († april 1112), tegenover wie Guiberts houding niet rechtlijnig kan worden genoemd, wat hij trouwens zelf bekend in zijn *De vita sua*, zie G. BOURGIN, blz. XIV; E.-R. LABANDE, blz. 287-291.

<sup>37</sup>) Zie E.-R. LABANDE, blz. XXII, en de bespreking van die uitgave door H. SILVESTRE, in *Bulletin de théologie ancienne et médiévale*, 1983, XIV, nr. 954.

niet noemen<sup>38)</sup>. Hij gebruikt een wit-zwart techniek, waarbij de zwarte kleur overheerst wanneer het over nog levende personen gaat<sup>39)</sup>.

Guibert schrijft een duister en ingewikkeld Latijn en gebruikt gezochte en weinig konkrete uitdrukkingen<sup>40)</sup>, zodat men zich steeds moet afvragen wat hij precies bedoelde te zeggen. Dat is dan ook ongetwijfeld de reden waarom de woorden van Guibert over Norbert nooit werden vertaald. Strikt genomen zou men voorafgaandelijk een uitgebreide studie moeten ondernemen omtrent het eigenaardig woordgebruik van Guibert.

Uit zijn oordeel over Norbert heeft men tot op heden gemeend te mogen besluiten dat Norbert een bijzonder geleerd man was<sup>41)</sup> en een specialist in de exegese<sup>42)</sup>. Toch was het o.i. niet Guiberts bedoeling dat te zeggen. Voor de benedictijnerabt was Norbert een bijzonder aantrekkelijke persoonlijkheid<sup>43)</sup>, een onvermoeibaar verkondiger van het Woord Gods en een ervaren meester in het geestelijk leven, maar dat niet door theorie of studie, maar door zijn voortdurende ascetische praktijk. Wanneer Guibert desondanks toch over de *infinitas copias scientiae* spreekt die Norbert zonder jaloersheid aan allen meedeelt<sup>44)</sup>, moet dat in de context worden verstaan als de praktische schriftuurkennis die Norbert bij zijn prediking te pas bracht.

Guibert ziet in Norbert een geestesgenoot. Zoals hijzelf het inwendig leven het belangrijkste achtte<sup>45)</sup>, noemt hij ook Norbert een beoefenaar

<sup>38)</sup> Aldus terecht E.-R. LABANDE, blz. XXII, noot 2, tegen K. GUTH, blz. 71.

<sup>39)</sup> E.-R. LABANDE, blz. XXII.

<sup>40)</sup> Daarover G. BOURGIN, blz. XLIX-L; E.-R. LABANDE, blz. XX-XXI en XXVIII-XXIV (latin *rebutant*), en E. BURSTEIN, *Quelques remarques sur le vocabulaire de Guibert de Nogent*, in *Cahiers de civilisation médiévale*, 1978, XXI, blz. 247-263.

<sup>41)</sup> G. MADELAINE, *Histoire de saint Norbert*, dl. I, Tongerlo, 1928, blz. 13-15; E. VALVEKENS, in *S. Norbertus, 1134-1934*, Averbode, 1934, blz. 169; S. DINO, *La personalità umana e spirituale di S. Norberto da Xanten*, in *Gedenkboek, 1121-1971*, Averbode, 1971, blz. 42; F. PETIT, *Norbert et l'origine des Prémontrés*, Parijs, 1981, blz. 21 en 25.

<sup>42)</sup> K. GUTH, blz. 61, noot 150.

<sup>43)</sup> L. D'ACHERY, blz. 182; *P.L.*, 156, kol. 337: «Amantissimo patri et venerabili domino, universa charitatis affectione colendo, ...». De *affabilitas* van Norbert wordt in vele bronnen aangestipt, doch Guibert duidt hier blijkbaar met het *venerabili domino* een zekere afstandelijkheid aan, een ontzag voor Norberts sterke persoonlijkheid.

<sup>44)</sup> L. D'ACHERY, blz. 224; *P.L.*, 156, kol. 416: «... qui infinitas scientiae copias cunctis sine livore comunicas ...».

<sup>45)</sup> Zelfs de geschiedschrijving had volgens Guibert als doel de *homo interior* te veranderen, zie K. GUTH, *Zum Verhältnis von Exegese und Philosophie im Zeitalter der Frühscholastik (Anmerkungen zu Guibert von Nogent, Vita I, 17)*, in *Recherches de théologie ancienne et médiévale*, 1971, XXXVIII, blz. 121.

van de heilige innerlijkheid<sup>46</sup>). Tevens is hij in Guiberts ogen een wijs leider, iemand die de juiste beslissing kan nemen<sup>47</sup>) en een leraar die met kwistige hand zijn wijsheid uitdeelt<sup>48</sup>).

Vooreerst beklemtoont Guibert niet zonder fierheid dat de vroegere auteurs ervoor zijn teruggeschrokken deze moeilijke profetenboeken te interpreteren. Hijzelf heeft dat wel gewaagd, maar hij vraagt dan toch, als *captatio benevolentiae*, begrip voor zijn motieven en welwillendheid voor zijn goed bedoelde woorden. In dit verband vermeldt hij Norberts nederigheid (*humilitas*) en bescheidenheid (*modestia*), doch deze termen schijnen in de context de betekenis te krijgen van ontvankelijkheid voor Guiberts argumenten en welwillendheid om ze te aanvaarden<sup>49</sup>).

In zijn inleiding op de moraliserende verklaringen van de profeet Amos, richt Guibert zich een tweede maal tot Norbert, hoewel hij zijn naam niet opnieuw noemt. Weerom wordt hij als *magister* aangesproken, wat hier voorzeker het best verstaan wordt als «meester in het geestelijk leven». De zin gaat immers verder met: «bij wie niet alleen het onze (nl. onze geschriften), maar ook wijzelf een thuishaven hebben gevon-

<sup>46</sup>) L. D'ACHERY, blz. 182; *P.L.*, 156, kol. 337: «... totius sanctae interioritatis vero cultori ...».

<sup>47</sup>) *Ibidem*, «... ac verae discretionis magistro Norberto ...». Hierin mag men wellicht een zinspeling zien op Norberts zelfzekerheid. Het *discernere* is hier waarschijnlijk niet alleen de geschiktheid om onderscheid te maken en te beoordelen, maar ook om te beslissen.

<sup>48</sup>) L. D'ACHERY, blz. 182; *P.L.*, 156, kol. 338: «... liberalissime doctor ...». Aan de vertaling van deze term zou men kunnen twijfelen, doch o.i. moet hij verstaan worden in de lijn van wat Guibert elders over Norbert zegt, zie noot 44. Guibert durft op Norbert beroep doen omdat hij weet dat deze vrijgevig is met zijn wijsheid. De betekenis van *liberalis* als kwistig of vrijgevig is wellicht eerder klassiek dan middeleeuws, doch Guibert kende de klassieken, zie G. BOURGIN, blz. VI en XXX; E.-R. LABANDE, blz. XX. De middeleeuwse betekenis houdt soms verband met de *artes liberales* en zou kunnen weergegeven worden als «zeer geleerd», «zeer onderlegd», «zeer ontwikkeld» e.d., doch die uitdrukkingen lijken minder toepasselijk op Norbert. In de handschriftelijke notities van Gerlacus van den Elsen, bewaard in het abdijarchief van Berne-Heeswijk, vertaalde deze biograaf van Norbert *liberalissime* als goedgunstig, doch dit geeft o.i. niet de bedoeling van Guibert weer. *Liberalitas* in de zin van vrijgevigheid komt bij Guibert zelf voor in *De vita sua*, uitg. E.-R. LABANDE, blz. 224 (laatste regel). Zie ook het citaat uit de *Gesta Dei per Francos* bij E. BURSTEIN, a.c., blz. 251.

<sup>49</sup>) L. D'ACHERY, blz. 182; *P.L.*, 156, kol. 338-339: «Arduum nimis et magistris veteribus horrescendum praesentis prophetiae prologus aggressuri, ad te, liberalissime doctor, tanti ausus causas tuae conscii humilitatis inferimus. Cuius verba excusationis non ambigo, quod modestia tua ea mente suscipiat, qua a me intentione apud tuas sobrias aures promi constat». De woorden *modestia* en *sobrias aures* kunnen ook Norberts ingetogenheid aanduiden.

den»<sup>50</sup>). Hieruit mag men wellicht besluiten dat Guibert ook mondeling aan Norbert raad heeft gevraagd. Gezien de korte afstand tussen de abdijen Nogent en Prémontré ligt dat trouwens voor de hand. Steunend op het feit dat Norbert toch zijn onbegrensde kennis aan allen zonder jaloersheid meedeelt<sup>51</sup>), draagt Guibert hem op zijn werk te verbeteren en naar goeddunken toe te voegen of te schrappen wat naar zijn oordeel teveel of te weinig aan bod is gekomen<sup>52</sup>).

Nog een derde maal richt Guibert zich tot Norbert, weerom zonder zijn naam te noemen, in een brief<sup>53</sup>), die aan het einde van de *Tropologiae* werd uitgegeven als epiloog<sup>54</sup>).

In deze brief zegt Guibert dat hij niet twijfelt aan het eerlijk oordeel van Norbert. Hij is als een zeer stevige kust waarop Guibert het produkt van zijn grote inspanningen naar hart en lichaam kan afzetten<sup>55</sup>). Het was niet onvoorzichtig Norbert uit te kiezen als verwerper van deze schat en als een zeer waakzame onderzoeker, voor wie het hoogst ongewoon zou zijn dat hij naar iemand een censuur-vonnis zou slingeren zonder rekening te houden met al wat billijk is<sup>56</sup>).

<sup>50</sup>) L. D'ACHERY, blz. 224; *P.L.*, 156, kol. 416: «Tibi ergo, reverende magister, in quem non modo nostra, sed et nos appulimus, ...».

<sup>51</sup>) Zie noot 44.

<sup>52</sup>) Zie noot 35.

<sup>53</sup>) De brief van Guibert aan Norbert werd, na Lucas d'Achery, nogmaals uitgegeven door pater Jakob Hommey, augustijn, in het *Supplementum Patrum*, Parijs, 1684, in-8°, blz. 488-490, daar hij ten onrechte meende dat L. d'Achery hem niet had afgedrukt, zie *AA. SS.*, dl. I juni, blz. 27\* DE.

<sup>54</sup>) L. D'ACHERY, blz. 262-263; *P.L.*, 156, kol. 487-488.

<sup>55</sup>) L. D'ACHERY, blz. 262; *P.L.*, 156; kol. 487: «Quoniam ergo huius aestuantissimi freti qualemcumque Deo ductore portum attigimus, ad te tandem in quo totius sinceritatis iudicium praeeminere non ambigo, quasi in solidissimo littore commercia nostra magnis cordis et corporis coempta sudoribus, magister reverende, deponimus». Het beeld van de woelige zee en de veilige haven, hier toegepast op het schrijven van een boek, komt veel voor in zijn verschillende toepassingen (menselijk leven-hemel; werelds leven-klooster; conflicten-beroep op de paus). Deze vergelijkingen vindt men ook in de *arengae* van de oorkonden van Bartholomeus van Laon. Men lette in deze passage eveneens op de overgang van de eerste persoon meervoud naar enkelvoud en omgekeerd (attigimus-ambigo-deponimus). Dit verschijnsel komt ook voor in de twee oorkonden van Norbertus, zie W.M. GRAUWEN, *Norbertus* ..., blz. 365, en is niet noodzakelijk een reden om aan vervalsing te denken.

<sup>56</sup>) *Ibidem*; «Nec enim te improvide elegimus [*P.L. eligimus*] huius nostrae supellectilis appretiatorem, immo vigilantissimum discussorem, cui prorsus insolitum scio, sine omnimodae aequitatis intuitu censoria quempiam iaculari sententia; ...». Rupert van Deutz zou waarschijnlijk met deze bewering van Guibert niet hebben ingestemd, zie W.M. GRAUWEN, *Norbertus* ..., blz. 37-38, en H. SILVESTRE, *La répartition* ..., zie noot 16.

Het stap voor stap neerschrijven van dit werk werd immers steeds voorafgegaan door een voorzichtige raadpleging van de geest. Het was geen ongerijmde beslissing, zo zegt hij, dit werkje aan Norberts navorsingen toe te vertrouwen, voornamelijk omdat hij zeker wist dat niemand in de hele omtrek tot een betrouwbaarder besluitvaardigheid was gekomen over de innerlijke toestand van de mens. En dat niet zonder reden. Wat zou Norbert van het geestelijke niet kennen, daar hij zich in het onderzoeken daarvan zonder ophouden oefent<sup>57)</sup>?

Met deze boeken van de H. Schrift is hij dag en nacht bezig: in het licht van de beschouwing ervan ademt hij en geniet hij met heel zijn inwendig wezen<sup>58)</sup>.

«Indien ik», zo zegt Guibert, «aan de magisters die enkel een dierlijk leven leiden, wier aantal ontelbaar is, en die in hun zinnelijkheid gevangen zitten, zaken zou voorstellen die geestelijk zijn aangevoeld, dan zou ik heel mijn moeite als verloren moeten beschouwen gezien hun traagheid<sup>59)</sup>». Guibert maakt dus een onderscheid tussen de enkele geestelijke magisters, waarbij hij Norbert rekent, die in staat zijn het geestelijke te verstaan en te beoordelen en de vele magisters die aan het aardse zijn gebonden en daardoor lijden aan geestelijke luiheid die hun belet het geestelijke aan te voelen.

«Daarom richt ik mij veilig tot U», zo zegt hij, «die op geestelijke wijze alles onderzoekt, en zelf door niemand wordt geoordeeld<sup>60)</sup>. Gij kunt immers niet anders dan al het bestaande, en al wat groter is dan dat,

<sup>57)</sup> L. D'ACHERY, blz. 262-263; *P.L.*, 156, kol. 487: «...; cuius nimirum operis gressus indesinenter praecurrere consuevit intellectualis consilii palpebra. Non absurde inquam, tuis praesens opusculum disquisitionibus appulisse decreverim; praesertim cum indubitanter agnoverim neminem super interioris hominis statu in cunctis nobis contiguus regionibus maiorem discretionis obtinuisse vim. Nec id iniuria. Quid [*P.L.* Quod] enim spirituale nescias, cum in huius examinatione te indesinenter exerceas?» Het woord *palpebra* heeft slechts de betekenis van ooglid, doch Guibert leidt het misschien af van *palpare*, voorzichtig aftasten.

<sup>58)</sup> L. D'ACHERY, blz. 263; *P.L.*, 156, kol. 487: «In his tractatibus noctem diei continuas, in huius contemplationis radio, totius interni habitus delectatione conspiras».

<sup>59)</sup> L. D'ACHERY, blz. 487-488; *P.L.*, 156, kol. 487-488: «Quod si ad animales, quorum copia est infinita, magistros, et qui suis dinoscuntur sensualitatibus irretiiti, aliqua spiritualiter sensa proponerem, studium plane meum eorum lentitudine considerata gravissime examinarem». De kritiek op degenen die Guiberts geestelijke beschouwingen niet volgen is hier wel zeer scherp, zelfs «bij de beesten af».

<sup>60)</sup> I Kor. 2, 15: «Spiritualis autem iudicat omnia; et ipse a nemine iudicatur». De uitdrukking van Guibert verwijst natuurlijk rechtstreeks naar deze bijbeltekst, maar men kan zich toch afvragen of hier tevens geen zinspeling wordt gemaakt op de onafhankelijke positie van Norbert.

doordringen tot het helder wordt, aangezien ge alleen maar het goddelijke en het geestelijke beleeft. Indien ge dus oordeelt dat daarin iets te verbeteren is; dan zult U zich wel vergewaarigen, na de H. Schrift geraadpleegd te hebben, waarnaar gij voortdurend teruggrijpt, verbeteringen aan te brengen, in het besef dat ik U dankbaar zal zijn indien gij daarin sommige zaken zult aanstippen die moeten worden geschrapt of althans veranderd<sup>61)</sup>.

Overigens hoop ik dat ge niet verwonderd zult zijn omdat ik nooit een letterlijke verklaring heb gegeven, want het ligt voor de hand dat het overbodig zou zijn bladzijden te vullen door hetzelfde te herhalen wat de H. Hiëronymus reeds genoeg en meer dan genoeg heeft duidelijk gemaakt<sup>61a)</sup>. Wat ik dus naar mijn vermogen, en met Gods hulp, die naar ik geloof een onwaardige zondaar inspireert<sup>61b)</sup>, heb volbracht met een goede bedoeling, dat heb ik U toegezonden om het te laten bekrachtigen, niet zozeer door Uw nalezing als wel door Uw gebed». Slot van het vijfde en laatste boek van de *Tropologiae*<sup>62)</sup> (moraliserende verklaringen)<sup>63)</sup>.

<sup>61)</sup> L. D'ACHERY, blz. 263; *P.L.*, 156, kol. 488: «Ad te igitur, qui spiritualiter cuncta examinas, et a nemine iudicaris, securus intendo, quia ad liquidum universa et his maiora, non penetrare non poteris; cum nihil sit aliud quam divinum et spirituale quod vivis. Si qua ergo istic corrigenda perpendis, consilio cum Scripturis, quarum tibi non infrequens usus extat, communicato, nequaquam corrigere dedigneris; sciens indubie, quia non ingratum me ullo modo reperies, si qua mihi obliteranda, vel potius immutanda notaveris».

<sup>61a)</sup> Ook Rupert van Deutz meende zich voortdurend te moeten verdedigen tegen de opwerping dat zijn werk overbodig was gezien de Kerkvaders reeds voldoende de bijbel hadden verklaard, zie H. GRUNDMANN, *Zwei Briefe des Kanonikers Meingoz von St. Martin an Abt Rupert von Deutz (nach 1124-Anfang 1128)*, in *Deutsches Archiv*, 1965, XXI, blz. 272 en noot 37.

<sup>61b)</sup> Dezelfde opvatting vindt men bij Rupert van Deutz, zie H. de LUBAC, *Exégèse médiévale*, dl. II, 1, Parijs, 1961, blz. 235, en zijn goddelijke inspiratie werd ook door anderen erkend. Of Norbert zich door de H. Geest geholpen voelde om de H. Schrift te verklaren, is onbekend. Hoogstwaarschijnlijk was hij wel overtuigd met Gods hulp wonderen te kunnen verrichten.

<sup>62)</sup> *Ibidem*: «Coeterum ad literam nihil me dixisse nolo mireris: quia quod B. Hieronymum satis superque elucidasse in promptu est, idipsum repetendo scedulas implere supervacaneum proculdubio mihi est. Quae ergo pro captu meo, et Deo, ut credo, indigno peccatore aspirante, bona intentione peregissem me memini, non tantum tua lectione, quam oratione firmanda et auctorizanda transmisi. Explicit Tropologiarum liber quintus et ultimus».

<sup>63)</sup> Deze bepaling geeft Guibert zelf in het *Quo ordine sermo fieri debeat*, uitg. *P.L.*, 156, kol. 25D: «... tropologia, id est moralis locutio, in qua de moribus componendis ordinandisque tractatur ...».

## 3. PARALLELLISMEN TUSSEN GUIBERT EN NORBERT

Vooreerst moet worden opgemerkt dat Guibert en Norbert tot dezelfde stand behoorden, nl. tot de lagere adel. Gezien de middeleeuwse standenverschillen schiep dat reeds een zekere solidariteit en het maakte een ongedwongen omgang mogelijk, zoals dat ook tussen Gaufried van Chartres en Norbert het geval was, terwijl iemand als bisschop Bartholomeus van Laon steeds min of meer een hoger geplaatste bleef.

Ook mag men aannemen dat beiden tot eenzelfde groep van hervormingsgezinden in het bisdom Laon behoorden, samen met abt Siegfried van Saint-Vincent<sup>64</sup>), en met bisschop Bartholomeus als leidende figuur<sup>65</sup>). Deze groep werkte aan de geestelijke wederopbouw van het bisdom Laon na het dieptepunt van april 1112.

Beiden zijn ook grote predikers. Guibert schreef over de theorie van de prediking een boekje<sup>66</sup>) en in sommige van zijn geschriften hoort men de prediker aan het woord. Daarnaast heeft Guibert ook veel geschreven, wat van Norbert niet kan worden gezegd<sup>67</sup>).

Na lezing van het oordeel van Guibert over Norbert, komt men tot het besluit dat de benediktijnerabt zijn gebuur te Prémontré beschouwde als een hoogstaand asceet met een stevige bijbelse spiritualiteit. Dit was voor Guibert een bijzondere lofbetuiging, want de *interioritas* en de *spiritualitas* vormen zijn hoogste ideaal waar hij steeds weer op terugkomt<sup>68</sup>). Onmiskenbaar bewonderde Guibert de nieuwe vurige godsdienstigheid die hij in Norbert en Prémontré verwezenlijkt ziet, zoals hij trouwens in zijn levensbeschrijving alle hervormingsgezinden looft<sup>69</sup>).

De verhoudingen tussen Nogent en Prémontré lijken goed te zijn. Er is

<sup>64</sup>) Aan hem droeg Guibert zijn *Epistola de buccella Judae* op, uitg. P.L., 156, kol. 527-538, zie M.-C. GARAND en F. ETCHEVERRY, *Analyse d'écritures et macrophotographie. Les manuscrits originaux de Guibert de Nogent*, in *Codices manuscripti*, 1975, I, blz. 113. Deze *Seifridus* (*Sifridus*, *Soifridus*, *Soiffridus*) komt negenmaal voor in de oorkonden van Bartholomeus tussen 1121 en 1129.

<sup>65</sup>) De *Moralia in Genesim*, uitg. P.L., 156, kol. 19-338, werden omstreeks 1113 aan hem opgedragen, aldus M.-C. GARAND en F. ETCHEVERRY, *a.c.*, blz. 112.

<sup>66</sup>) *Quo ordine sermo fieri debeat*, uitg. P.L., 156, kol. 21-32. Daarover Guibert zelf in *De vita sua*, uitg. E.-R. LABANDE, blz. 142.

<sup>67</sup>) Zie W.M. GRAUWEN, *De bronnen voor de geschiedenis van Norbert, stichter van Prémontré*, in dit nummer blz. 190-205.

<sup>68</sup>) Zie C.D. FERGUSON, *The emergence of medieval autobiography. Guibert of Nogent, Peter Abelard and Giraldu Cambrensis as alienated autobiographers*, New York, 1969, blz. 132, en K. GUTH, *o.c.*, blz. 55; E.-R. LABANDE, blz. 7, noot 4: *Interior homo* is een uitdrukking van Sint-Paulus, *Rom.* VII, 22 en *Efes.* III, 16.

<sup>69</sup>) G. BOURGIN, blz. XXV.

geen spoor van rivaliteit tussen de naburige abdijen<sup>70</sup>). Over Norberts stichting wordt spijtig genoeg niets meegedeeld, tenzij dat Guibert zegt zich te verheugen over de successen van Norberts volgelingen<sup>71</sup>).

Voor het overige komt alleen Norberts persoon ter sprake, niet als stichter, maar als religieus die, evenals Guibert, de H. Schrift tot richtsnoer neemt en als rusteloos prediker, die de rijkdom van de H. Schrift kwistig aan allen uitdeelt. Zelfs in de beginperiode van Prémontré is het beeld dat Guibert van Norbert schetst niet dat van de geestelijke leider van zijn volgelingen alleen, maar van de onvermoeibare prediker voor allen.

Wanneer Guibert besluit zijn werk aan Norbert te zenden, is dat omdat deze laatste bekend staat als vertrouwd met de H. Schrift<sup>72</sup>). In de twaalfde-eeuwse verhoudingen wil dat helemaal niet zeggen een kamergeleerde die zich aan de wetenschappelijke studie van de bijbelverklaring zou hebben gewijd, maar wel iemand die veel in de bijbel heeft gelezen, erover gemediteerd heeft<sup>73</sup>), en aldus leeft in de atmosfeer van de bijbel en zich uitdrukt met woorden uit de bijbel. Het is geen kennis van de H. Schrift, maar een praktijk; geen weten maar een manier van spreken en van leven. In tegenstelling tot wat vaak werd beweerd ziet Guibert Norbert niet als een geleerde, maar als een asceet die zich dagelijks oefent in de H. Schrift en die zijn bijbelkennis in de praktijk brengt in zijn persoonlijk leven en ze door zijn prediking kwistig uitdeelt aan zijn toehoorders.

Uit die weloverwogen levenshouding spruit dan de kracht voort om met zekerheid te kunnen oordelen en beslissen (*vis discretionis*) in geestelijke zaken. Tot deze laatste gave behoorde voorzeker in de twaalfde-eeuwse mentaliteit voornamelijk het kunnen onderscheid ma-

<sup>70</sup>) Naar aanleiding van een duivelverhaal dat zich te Prémontré zou hebben afgespeeld, geeft ook abt Simon van Saint-Nicolas-aux-Bois zijn mening (*Vita A*, blz. 686; *Vita B*, blz. 826 E). De benediktijnerabten uit de omgeving werden dus blijkbaar betrokken bij de gebeurtenissen in de nieuw stichting. Saint-Nicolas-aux-Bois lag in het woud van Gobain, arr. Laon, kant. la Fère. Guibert en Simon komen nochtans niet voor in het Obituarium van Prémontré.

<sup>71</sup>) Ziet noot 11.

<sup>72</sup>) Zo ook Walter van Maguelonne in zijn *Epistola ad fratres regulares Calmosiacenses*, uitg. C. MOHLBERG, *Radulph de Rivo. Der letzte Vertreter der altrömischen Liturgie*, dl. II, *Texte*, Münster i.W., 1915, blz. 8 en 48: «... sit in divinis Scripturis exercitatus, sit praedicatione praecipuus, ...».

<sup>73</sup>) Zie over het dag en nacht reciteren van bijbelteksten door Rupert van Deutz de *Gesta abbatum Trudonensium*, MGH., SS., X, blz. 303.

ken tussen goede en kwade geesten en het doorzicht in de listen van de duivel.

In zoverre zitten Guibert en Norbert op eenzelfde golflengte. Toch leefde bij de benediktijnerabt misschien wel een zekere ongerustheid dat beider manier van bijbelverklaring zou kunnen verschillen. Guibert was een voorstander van de moraliserende verklaring (*tropologia*) en vreesde blijkbaar dat Norbert hem daarin niet zou volgen. Daarom die laatste zin waarin hij stelt dat Hiëronymus al meer dan genoeg aan letterlijke bijbelverklaring had gedaan. Tegelijk moet die zin Guiberts werk verantwoorden. Tegen Rupert van Deutz had men immers reeds ingebracht dat het overbodig was de Kerkvaders nog eens na te schrijven<sup>74</sup>). Guibert ondervangt die opwerping door te stellen dat zijn verklaringsmethode nieuw is.

Inzake mentaliteit is het eveneens opvallend dat zowel in Guiberts autobiografie als in de *Vitae Norberti* zoveel duivelverhalen en voorspellingen voorkomen, hoewel nergens afhankelijkheid tussen beide teksten vast te stellen is<sup>75</sup>).

Beiden zijn ook bewonderaars van Augustinus<sup>76</sup>), maar daarmee staan ze uiteraard niet alleen. Dat was evenzeer het geval bij Rupert van Deutz en vele tijdgenoten<sup>77</sup>).

Tenslotte schrijft Guibert aan Norbert nog de *sinceritas*, de eerlijkheid, toe, hoewel minder expliciet<sup>78</sup>). Wat betekende die eigenschap voor

<sup>74</sup>) H. SILVESTRE, *La répartition* ..., zie noot 16, blz 294.

<sup>75</sup>) Slechts één verhaal komt in de *Vita Norberti A* voor (blz. 681; niet in *B*) en in Guiberts *De pignoribus sanctorum*, *P.L.*, 156, kol. 616, nl. het eucharistiewonder van diaken Nicolaas te Soissons, dat in de *Vita Norberti* erop gericht is de geldigheid van de sacramenten, toegediend door gehuwde priesters te bewijzen. Guibert keert zich niet zozeer tegen het Nicolaïsme (G. BOURGIN, blz. xxv) en ook in de *Vitae Norberti* komt dit thema weinig of niet aan bod. — Een gelijkenis naar de vorm tussen Guiberts werk en de *Vitae Norberti* is het gebruik van Griekse woorden, doch in de *Vitae* treft men die eigenaardigheid alleen aan in de plaatsnamen (*Parthenopolis*, *Herbipolis*), bij Guibert in de naamwoorden, zie E.-R. LABANDE, blz. 487-488: *Relevé des termes rares que comporte la langue de Guibert*.

<sup>76</sup>) G. BOURGIN, blz. xxvi. Citaten uit Augustinus komen regelmatig voor in Guiberts werk, zie b.v. E.-R. LABANDE, blz. 14, en in de *Vita Norberti A*, blz. 683 (uit de Regel) en blz. 703 (*De disciplina christiana*, uitg. R. VANDER PLAETSE, *Corpus Christianorum*, 46, Steenbrugge, 1969, blz. 221). Voor de identificatie van dit laatste citaat danken wij de Augustinus-specialist Prof. Dr. T.J. Van Bavel.

<sup>77</sup>) Betreffende de overwegende invloed van Augustinus op Rupert van Deutz, zie H. SILVESTRE, *Premiers touches pour un portrait de Rupert de Liège, ou de Deutz*, in *Mélanges Jacques Stiennon*, Luik, 1982, blz. 588.

<sup>78</sup>) L. D'ACHERY, blz. 262; *P.L.*, 156, kol. 487: «... in quo totius sinceritatis iudicium praeeminere non ambigo ...».

Guibert? In de eerste plaats dat hij van Norbert een eerlijk en objectief oordeel over zijn werk verwachtte. Toch gaat men als vanzelf denken aan Guiberts *De pignoribus sanctorum*, waarin hij onbarmhartig afrekent met een aantal valse relieken. Weliswaar bereikt hij daarbij slechts een zekere mate van eerlijkheid, vermits hij de relieken van de eigen abdij verdedigt en die van andere abdijen aanvecht<sup>79</sup>).

Hier is spijtig genoeg geen vergelijking met Norberts opvattingen mogelijk. De relieken die Norbert eind 1121 van Keulen naar Prémontré heeft gebracht<sup>80</sup>), waren hoogstwaarschijnlijk vals. Van een kritische bevraging naar de echtheid is daarbij weinig sprake, noch bij Rudolf van Sint-Truiden, noch in de *Vita Norberti*<sup>81</sup>). Norberts opvattingen over de reliekenverering blijven echter verborgen.

Het is echter ook mogelijk dat Guibert bij het woord *sinceritas* niet onmiddellijk dacht aan relieken, maar aan de eeuwige strijd die gevoerd moet worden voor de uitzuivering van de waarheid in godsdienstzaken<sup>82</sup>). De hervormingsrichting die Norbert voorstond en die een letterlijke en konsekwente navolging van de H. Schrift inhield, kan evengoed als een onbuigzame eerlijkheid worden beschouwd<sup>82a</sup>).

Ondanks alle lofbetuigingen aan Norberts adres, krijgt men uit de woorden van Guibert niet de indruk dat hij zich de mindere van Norbert voelt. Hij vraagt aan zijn naaste gebuur een zelfbevestiging (*firmanda et auctorizanda*)<sup>82b</sup>), eerder dan een verbetering. Hij geeft hem wel de toelating om te schrappen en toe te voegen in de tekst, maar aan het einde van de epiloog waarschuwt hij hem toch eerst goed de H. Schrift na

<sup>79</sup>) Zie H. SILVESTRE, in *Bulletin de théologie ancienne et médiévale*, 1983, XIV, nr. 954.

<sup>80</sup>) W.M. GRAUWEN, *Norbert et les débuts de l'abbaye de Floreffe*, in *Analecta Praemonstratensia*, 1975, LI, nr. 1-2, blz. 5-23, en vooral J.G. DECKERS, *St. Gereon in Köln-Ausgrabungen 1978/79. Neue Befunde zu Gestalt und Funktion des spätantiken Zentralbaus*, in *Jahrbuch für Antike und Christentum*, 1982, XXV, blz. 126.

<sup>81</sup>) Wel wordt een tamelijk nauwkeurige beschrijving van het gevonden lichaam gegeven. — Men werpe niet te vlug de steen naar de lichtgelovigheid van de middeleeuwen. In de hedendaagse kerkarchieven vindt men nog tientallen authenticaties van relieken door kardinalen en bisschoppen! Ontbrak alleen de kritische zin of soms ook de *sinceritas*?

<sup>82</sup>) E. BURSTEIN, *Quelques remarques sur le vocabulaire de Guibert de Nogent*, in *Cahiers de civilisation médiévale*, 1978, XXI, blz. 255-256: «Toute l'activité, ecclésiastique comme littéraire, de l'abbé de Nogent témoigne d'un véritable élan vers une spiritualité de purification».

<sup>82a</sup>) Vergelijk hiermee de opvattingen van Anselm van Havelberg, die bij de beschrijving van zijn vierde *status Ecclesiae* uitvoerig handelde over de hypocrisie van zijn tijd, die bestreden werd door hervormers als Augustinus en Norbertus, zie zijn *Dialogi*, P.L., 188, kol. 1152-1157, vooral 1155.

<sup>82b</sup>) Zie noot 62.

te slaan alvorens iets te veranderen. Bovendien schijnt Guibert, als zelfbewust auteur<sup>82c</sup>), enige vrees aan de dag te leggen voor het laten schrappen in zijn tekst. Een eerste maal had hij enkel over een inkorten gesproken (*minuas*), maar wanneer het pijnlijke woord schrappen valt (*oblitteranda*), trekt hij onmiddellijk terug en voegt er aan toe «of liever veranderen» (*vel potius immutanda*)<sup>83</sup>).

Het getuigenis van Guibert over Norbert is hierin voor ons onvervangbaar dat in geen enkele andere bron de bijbelse spiritualiteit en de vergeestelijkte innerlijkheid van Norbert zo sterk en zo betrouwbaar worden uitgedrukt. Leer en leven zijn bij hem één geworden. Zijn leer is enkel de H. Schrift en zijn leven is enkel een letterlijk opvolgen en een prediken van dezelfde H. Schrift. De letterlijke navolging van de evangelische voorschriften vinden we ook in zijn *Vitae* wel terug, maar Guiberts getuigenis, afkomstig van een benediktijn die gewoon is zijn tijdgenoten scherp te beoordelen en gesteund op persoonlijk contact, is veel waardevoller en directer. Guibert tekent Norbert tussen 1122 en 1125 en hij heeft zijn mening onmiddellijk op schrift gesteld. Dit kan van geen enkele verhalende bron over Norbert worden gezegd. Spijtig genoeg geeft Guibert geen volledige beschrijving van Norberts persoonlijkheid, hij biedt ook geen deugdenscataloog zoals de *Vitae*. Hij bekemtoont slechts één aspect dat voor hem essentieel is, maar legt daarbij de vinger op wat Norbert in zijn diepste wezen is geweest.

Mankevosstraat 71  
B-1860 Meise

W.M. GRAUWEN O. Praem.

<sup>82c</sup>) P. LEHMANN, *a.c.*, blz. 234; B. SMALLEY, *William of Middleton ...*, blz. 291; E.-R. LABANDE, blz. XII. Guiberts beoordeling van de H. Hieronymus bijvoorbeeld klinkt wel zeer zelfbewust voor de 12de eeuw. Ook uit zijn stijl spreekt een besef van eigen kunnen. M.-C. GARAND, *Le scriptorium de Guibert de Nogent*, in *Scriptorium*, 1977, XXXI, nr. 1, blz. 28, deed wel opmerken dat Guibert in de *Tropologiae* allerlei verbeteringen aanbracht en met het verlies van het gezicht ook zijn zelfvertrouwen scheen te verliezen. Dat is dan ook voor hem wellicht een reden te meer geweest om zijn werk door Norbert te laten nalezen, hoewel hij diens oordeel vraagt over de inhoud, niet over de vorm.

<sup>83</sup>) Zie noot 61.